

ŽENIDBA U ISLAMU

DR TOMISLAV JABLANOVIĆ

Za bolje razumijevanje islamskog shvaćanja ženidbe noviji autori po pravilu počinju s općim stavom islama prema cjelovitosti života. Nema nikakve dihotomije između ovozemaljskog (dunjaluk) i prekogrobnog (ahiret), profanog i sakralnog, carevog i Božjeg. U tom smislu islam odbija ascetizam i svaki oblik poricanja života da bi se čovjek spasio, te proklamira stav otvorenosti prema svim vrednotama života. Svaka aktivnost koja se odnosi na bilo što — ekonomska transakcija, spolni odnos, diplomatska aktivnost, naučni eksperiment i drugo, slični su molitvi ako se obavljaju svjesno u ime Boga« (Huršid). Kroz nedjeljivost života vjernik treba da prođe »pravim putem«. U ovaj opći okvir stavlja se i ženidba.

U čitavom ovom opsegu glavni regulativ i normativ je sveta knjiga Kur'an. Uz nju dolaze vankuranske Muhamedove izreke (hadis) i postupci (sunet). Na ovo se dalje kao normativ nadovezuje konsenzus zajednice (idžmai umet), jer Bog ne dozvoljava da se ona zabludi. Konačno, ovamo dolazi i pravna analogija (kijas). Iz ovih izvora tijekom stoljeća nastao je islamski sistem uređenja zajednice (šerijat) i islamsko pravo (fikh). Ovo se razvilo u četiri pravničke škole (mesheb), koje se po utemeljiteljima nazivaju: hanefijska, šafijska, malikijska i hanbelijska. Naši muslimani pripadaju prvoj, po Ebu Hanifi (+798.) nazvanoj hanefijska. Obiteljsko pravo u šerijatu dijeli se na ženidbeno, roditeljsko, rodbinsko, te tutorsko i starateljsko.

Brojni kuranski tekstovi odnose se na ovu materiju. Trećina svih kuranskih pravnih propisa govori o ovoj tematici.

U definiranju ženidbe islamski autori uglavnom nisu konceptualisti u našem smislu riječi, nego se izražavaju u slobodnim formulacijama. Tako npr. domaći pravni priručnik kaže za ženidbu: »Brak je prema islamskoj nauci sveta veza i ugovor koji sklapaju među sobom muškarac i žena na neizvjesno vrijeme u čvrstom uvjerenju da će oboje u ljubavi u braku živjeti i sebi potomstvo izroditi i odgojiti i tako svoj život produžiti« (Bušatlić).

Po Kur'anu ženidba je zasnovana na ljudskoj naravi (16, 72), a po Božjoj volji (4, 1). I čovjek i žena su stvoreni od iste tvari. Bog je stvoritelj prvog čovjeka i prve žene i ujedno tvorac njihove bračne veze. Ženidba i brak nisu ljudsko iznašašće, nego Božja tvorevina. Bog je između čovjeka i žene stavio ljubav iz koje izrasta brak u kojemu se

ljubav upotpunjuje kao »znak Božji« (30, 21). Brak je »smjer Božjeg Poslanika« kao i ostalih Božjih poslanika (13, 38). Ženidba ipak nije imperativno naređena. Stupiti u ženidbu dužni su (farz) svi koji nisu u stanju sudržavati se od bludnoga života. Vanbračni spolni odnos bilo kojeg oblika zabranjen je. Neženjama se preporučuje post, jer on »ublažuje strasti i oplemenjuje dušu«.

Svi islamski autori inzistiraju na ugovornom značaju ženidbe. Na tome inzistira i Kur'an (4, 21). Privola i jedne i druge stranke izričiti je uvjet za valjanost vjenčanja (2, 232). Kroz taj ugovor se provlače brojni odnosi međusobnih prava i obaveza.

Bračna zajednica nipošto se ne svodi na nivo samo spolnog odnosa. Ona je osnovica čitave vjerske i društvene organizacije. »Bludnik može vjenčati samo bludnicu ili poganku... a zabranjuje se to pravovjernima« (24, 3).

Unatoč različnosti spolova bračni drugovi su u svemu ravnopravni (60, 12), iako su im uloge u cjelokupnom obiteljskom životu podijeljene.

Sklapanju braka prethodi prošnja i zaruke (hitbe). Zaprošiti i zaručiti se može samo žena s kojom je brak moguć. Ne može se zaručiti žena već zaručena s trećom osobom dok se prve zaruke ne raskinu.

Uvjeti za sklapanje braka (šuruti nikah) su: 1. sloboda (hurijet); 2. duševno zdravlje i razum (akl); 3. punoljetnost (bulug); 4. slobodna volja zaručnika; 5. slobodno stanje tj. ledičnost.

Uvjeti u samom činu sklapanja braka su: 1. ponuda i navještaj bračne veze (idžab); 2. prihvaćanje ponude (kabal). I jedno i drugo može se obaviti po zastupniku (velija). 3. očitovanje o bračnoj vezi u isto vrijeme i istoj zgodi (itihadi medžlis); 4. stranke moraju jedna drugu pri ponudi i prihvaćanju čuti (semai akidejn); 5. prisutnost svjedoka (šuhud). Ovih mora biti barem dva i moraju imati slijedeće uvjete: da su slobodni, umno zdravi, punoljetni, muslimani i da nisu gluhi.

Brak se može valjano sklopiti i pismenim putem.

Pravno je nevaljan brak koji bi se sklopio privremeno tj. na određeno vrijeme.

Pravovaljanim sklapanjem braka nastaju međusobna prava i dužnosti što uključuje i bračni dug (džima).

Iz bračne veze proizlazi tazbina (sihrijet) sa svim njenim pravnim posljedicama, uključujući i pravo nasljedstva.

I muslimansko ženidbeno pravo poznaje ženidbene zabrane i smetnje (mevani nikah). Jedne su trajne (muebed), a druge su privremene (muvekat). To su: 1. bračne zapreke po krvnom srodstvu (kerabet-neseb); 2. bračne zapreke po tazbini (sihrijet); 3. bračne zapreke po mlijeku. Opseg ove zapreke seže skoro kao i kod zapreka po krvi i tazbini i u uzlaznoj i u silaznoj lozi. Ova zapreka nastaje time što žena podoji ili uštrca svoje prsno mlijeko tuđem djetetu u vremenu njegova dojenja (dvije godine). 4. bračna smetnja po stanju žene tj. ne smije biti istovremeno tuđa žena ili biti noseća iz drugog braka 5. nije dopušten brak sa svastikom dok je netko u braku s njenom sestrom (u višeženstvu). 6. Poslije smrti muža ili rastave žena je stanovito vrijeme u početku (idet) (četiri mjeseca i deset dana) i za to vrijeme ne može se s njom sklopiti valjan brak. 7. Nije dopušteno vjenčati se sa ženom s kojom se prije toga

do tri puta bilo u valjanom braku, ukoliko ona nakon toga nije bila u braku s drugim čovjekom i s njim imala bračni odnos.

Nije dopušteno novo sklapanje ženidbe muškarcu koji već ima četiri zakonite žene. Na temelju Kur'ana muslimanu je dozvoljeno istovremeno imati četiri zakonite žene. »... vjenčajte između žena koje vam se sviđaju po dvije, po tri i po četiri« (3, 3). U vezi s ovim dozvoljenim višeženstvom muslimanski autori ne dozvoljavaju nikakve vulgarizacije. Ukazuju na pozadinu ovog teksta. On se javlja u vezi sa izginućem muslimanske vojske u bici na Uhudu (625. g.), kada je ostalo mnogo nezbrinutih udovica. Ovaj propis »nije norma, nego izvanredna mjera za uređenje društvenih odnosa«, kaže naš domaći komentar. Pri tom moraju u potpunosti biti zajamčena sva prava svake žene dakle, ne samo imovinsko-pravna, nego i psihološko-afektivna. Autori u tom stavljaju sve veće restriktivne zahtjeve i svode to na praktičku nemogućnost. Neki su u rezolutnosti otišli i dalje. Tako npr. Muhamed Abdu (1849—1905), otac novije islamske teologije, veliki muftija Egipta, šejk (rektor) sveučilišta El Ezher u Kairu, inicijator reformističkog pokreta, kaže: »Nema mogućnosti za odgajanje naroda dokle god je u njemu rašireno mnogoženstvo«. A njegov učenik i nasljednik, Rašid Rida (1865—1931) ide još dalje: »Mногоženstvo je u protivnosti s temeljnim prirodnim određenjem bračne zajednice, naime da čovjek ima samo jednu ženu i da se prema njoj kao muž odnosi kao i ona prema njemu«. Smatra se da je danas u islamskim zemljama samo svaki tisući brak poligamski. U Bosni ih poslije rata više nema.

Muslimanu nije dopušten brak sa ženom koja ne pripada barem jednoj monoteističkoj religiji. Drugim riječima, dozvoljen mu je brak i s kršćankama i sa židovkama. Nekršćanka ili nežidovka može se udati za muslimana samo ako pređe na islamsku, kršćansku ili židovsku vjeru. Naprotiv, muslimanka se može udati samo za muslimana, a nikako za pripadnika bilo koje druge vjere ili nevjernika.

Prigodom vjenčanja Kur'an propisuje da muž mora ženi dati vjenčani dar (mehr) (4, 24; 4, 3; 4, 20; 2, 236—237). Iznos se ugovara još prije vjenčanja i ima određeni minimum. Time se ženi daje ekonomska sigurnost. To ostaje trajno ženino vlasništvo, pa i kada dođe do rastave. S tim ona raspolaže potpuno slobodno i nezavisno od muža.

Čin sklapanja braka je jednostavan. Sklapa se pred vjerskim forumom. Mora se predočiti dokument sličan našoj potvrdi o slobodnom stanju i otpusnici. Utvrdi se visina mehra i pristupa se činu vjenčanja. Šerijatski sudac ili njegov opunomoćenik, nakon što spomene da se taj čin vrši po Božjoj zapovijedi i hanefijskom redu slobodnom voljom zaručnikâ, postavi pitanje najprije zaručnici, a onda zaručniku navodeći ime, prezime i ime oca, prima li uz ugovoreni mehr svoga zaručnika odn. zaručnicu za svoga muža odn. ženu. Izjavom privole brak je sklopljen. Čin sklapanja obično završava molitvom (dova) kojom se svi prisutni pomole Bogu za sretan i plodan bračni život mladenaca. Brak se ubilježi u registar i to potpisuju zaručnici, svjedoci i osoba koja je prisustvovala sklapanju braka.

U islamu je dozvoljena rastava braka. No, islamski teolozi ne propuštaju pri tom spomenuti Muhamedovu izreku: »Rastava braka je stvar koju Bog najviše mrzi od svih dopuštenih stvari«. Ona je »nužno zlo«,

kako kaže naš komentar i od Boga je kažnjiva ako se čini iz nedovoljnog razloga. Tri su oblika rastave braka: 1. Rastava kada ju traži muž (talak); 2. Rastava kada ju traži žena (hula); 3. Rastava bračne zajednice sudskom odlukom. Islamsko pravo vrlo detaljno propisuje modalitete rastave, dakako u prvom redu prema onom što o tome kaže Kur'an (2, 222—242).

LITERATURA

- ABDULAH S. MUHAMMAD: *Die Islamische Frau zwischen tradition und emanzipation*, u »Mensch, Welt, Staat im Islam«, Graz—Wien—Köln 1977.
- BUSATLIĆ Hfz. ABDULAH: *Porodično i nasljedno pravo muslimana*, Sarajevo, 1926.
- CAUSEVIC—PANDŽA: *Kur'an časni*, prijevod i komentar, Sarajevo, 1937.
- GARDET LOUIS: *L'islam, religion et communauté*, Paris 1967.
- GIIB N. A. R. — KRAMERS J. H.: *Shorter encyclopaedia of islam*, Leiden—London 1961.
- HURSID AHMED: *Porodični život u Islamu*, Sarajevo 1978.
- Prijevod Kur'ana s komentarom*, drugi džuz, Sarajevo 1956.
- Sahihul-Buhari*, Buharijina zbirka hadisa, treća knjiga; prijevod i komentar Hasan Skapur, Sarajevo 1976.